Гончар І.Г.

ІЄРАРХІЧНА ПОСЛІДОВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОСМІЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ К.ВЕНТЦЕЛЯ

Останнім часом в історії вітчизняної педагогіки проявляється інтерес до різних, колись уже обґрунтованих, але потім несправедливо забутих, або викреслених з ідеологічних міркувань, концепцій та теорій. Сьогодні, коли сутнісною характеристикою цивілізаційного розвитку є процес глобалізації, розширення мережевого простору, інформаційного потоку тощо, особливої актуальності набуває звернення до новаторського напряму початку XX століття – космічної педагогіки, основні засади якої вперше сформулював відомий російський філософ, педагог, громадський діяч, теоретик та практик вільного виховання – К. Вентцель.

Історіографічний аналіз показав, що вивченням педагогічних поглядів К. Вентцеля займалися: Б. Бім-Бад, М. Богуславський, Л. Ворошилова, В. Зайцев, С. Єгоров, Т. Лобачова, Є. Плєханов, З. Равкін, С. Радіонова, Н. Самойліченко, М. Стєклов, Т. Толмачова та ін. Крім того, філософсько-антропологічні погляди К. Вентцеля розглянуті та представлені у роботах І. Гелашвілі, І. Пушкіної, гуманістичні основи виховання – в дослідженнях Н. Кеберле,О. Кудрицької, Г. Рєпіної та ін. Однак, разом з тим ідеї космічного виховання залишаються недостатньо вивченим аспектом творчої спадщини вченого.

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався періодом, коли „людина поривалася в Космос", а космічні ідеї „збуджували її дух, свідомість і світогляд" (К. Ціолковський) [3, с. 77]. Тема космосу пронизувала науку і

мистецтво, філософію і релігію, вона об'єднувала нові наукові знання, які тоді виникали, в єдину, цілісну систему, про що відомий російський художник П. Фатєєв писав: „Під знаком нової космічної свідомості проходить усе: останні дослідження науки, філософія, теософія, індійська йога, поезія і нова музика, останні за часом течії живопису – кубізм, футуризм і супрематизм..." [1, с. 4]. На межі століть виник цілий ряд новітніх наук про Землю та Космос (біогеохімія, геоморфологія, стратиграфія, астрофізика, космобіологія та ін.), а також набула розвитку філософська течія російського космізму. Все це, підкріплене педагогічними пошуками освітян та науковців, дало поштовх для розвитку нової педагогічної течії – космічної педагогіки.

Педагоги-космісти М. Бердяєв, В. Вернадський, М. Холодний, К. Ціолковський, О. Чижевський та ін. уявляли людину як космічне явище, а процес становлення та розвитку людства – як частину загальноеволюційного потоку космічного життя.

Починаючи з 20-30-х років XX ст., К. Вентцель розпочав плідну роботу з теоретичного осмислення та практичної розробки основних засад космічної педагогіки. Це період відмови від публічної діяльності та трансформація світогляду вченого. Ще у 1924 році вчений припинив публікувати свої роботи і віддався науковій роботі „у стіл". Він дедалі більше замикається у собі та усамітнюється у квартирі. Довгі списки прочитаних книг чотирма мовами знаходять відображення на сторінках щоденника. К. Вентцель пише статті з філософії, релігії, вступає в полеміку сам із собою. Вчений захоплюється парапсихологією, розмірковує про зв'язок людства з Космосом.

У цей час у поглядах вченого починають з'являтися філософсько-антропологічні мотиви. Ідея синтезу виховання вільної творчої особистості і космічного виховання, єдності людини і творчого Космосу вперше оформлюється К. Вентцелем у філософсько-педагогічне вчення – космічну педагогіку.

У другій половині 20-х і у 30-ті роки в атмосфері посилення тоталітаризму К. Вентцель написав ряд робіт: „Проблемы космического воспитания” (1925), „Философия творческой воли” (1937), „Лучи света на пути творчества” (1937) та ін., у яких обґрунтовував і розвивав новий напрям у педагогіці – космічне виховання.

Праця К. Вентцеля „Религия творческой жизни” (1922) – одна із перших спроб обґрунтувати єдність життя людини з Всесвітом. В ній педагог висловив думку щодо необхідності створення нової релігії, яку він назвав Релігією Живого Творчого Бога, що розвивається, заперечуючи цим самим церковну релігію. Педагог був проти будь-якого ідолопоклоніння, і єдиний культ, який він визнавав, був Культ дитини.

Як зауважив сучасний російський дослідник Г. Корнетов, здавалося б, крайній педоцентризм неминуче повинен був привести К. Вентцеля до крайнього індивідуалізму в педагогіці. Проте сталося прямо протилежне. К. Вентцель ставив завдання не лише виховати Людину, здатну удосконалити суспільство на принципах добра і справедливості, але й розглядав її як невід’ємну частину загального, цілісного Космосу, виходячи з органічної єдності людини, людства, природи і Всесвіту [2, с. 16].

Посилення тоталітаризму змусило К. Вентцеля по-новому поглянути на виховання, у результаті чого він пише статті „Проблема космического воспитания” (1923) та „Заметки о космосе” (1925), у яких обґрунтував актуальність постановки космічного виховання. Зважаючи на те, що вчений виступав за індивідуалізацію виховання та навчання, він наголошував на тому, що людина є частиною певного соціального цілого, вона формує сім’ю, народ, клас, людство і зрештою Космос, і Всесвіт.

Намагаючись більш ґрунтовно підійти до розробки проблеми космічної педагогіки, її суті та концептуальних характеристик, К. Вентцель зробив спробу дати визначення того, що слід розуміти під Космосом. Учений з притаманною йому глибиною та масштабністю підійшов до вирішення цього питання. Педагог був переконаний, що в основі його пошуку повинні лежати

наукові знання, що дасть можливість отриманим результатам претендувати на загальне значення. Однак, у той же час К. Вентцель зауважував: „Очевидно, одного наукового знання тут буде недостатньо, оскільки справа стосується такого предмета, який за своїми розмірами далеко виходить за межі можливого людського досвіду" [6, с. 93]. Науковий пошук привів К. Вентцеля до думки, що Космос – це цілісна єдність вселенського життя. В іншому випадку, якщо вселенське життя не виявлялося б одним цілим, ми мали б нескінченне нагромадження не пов'язаних між собою елементів, що, у трактуванні вченого, являє собою Хаос. У пошуках спорідненості небесного і земного К. Вентцель висловив припущення, що „Космос, як і суспільство, має на увазі спільність життя з тим, що ми могли б назвати його складовими частинами. Одними з таких складових частин є людський індивідуум, якого виховують, і вихователь" [6, с. 93].

Працюючи у напряму вирішення проблеми космічного виховання, розробки шляхів його теоретичного обґрунтування та практичного втілення, К. Вентцелю вдалося вибудувати чітку ієрархічну послідовність формування космічної свідомості і, відповідно, космічного виховання. Варто зауважити на тому, що для філософсько-педагогічних поглядів К. Вентцеля притаманним було масштабне, планетарне мислення, яке охоплює всі складові людського існування. У зв'язку з цим у процесі розробки основних засад космічної педагогіки вчений відштовхувався від взаємозв'язку індивідуального, соціального та космічного. У цьому контексті перед педагогом постав ряд питань, які потребували відповіді: в якому відношенні космічна педагогіка перебуває із соціальною та індивідуальною педагогікою, чи займає вона рівноправне з ними місце чи, навпаки, відіграє чільну роль. Розмірковуючи над цією проблемою, педагог констатував, що оскільки у наукових колах прийнято вважати соціальну педагогіку домінуючою над індивідуальною, оскільки суспільство є цілим, а індивідуум – його частиною, то ціле стоїть вище за свої частини. Відповідно до цього К. Вентцель припускав: „Можливо, останні будуть змушені визнати й перевагу космічної

педагогіки над соціальною, тому що Космос є цілим, а людське суспільство – лише його частиною, і подібно до цього, він стоїть вище за людське суспільство та є визначальним для нього моментом" [6, с. 92].

Отже, зважаючи на цінність представленої К. Вентцелем ієрархічної послідовності космічного виховання, спробуємо визначити основні структурні компоненти та етапи цього процесу. Нами встановлено, що кожна особистість у процесі набуття космічної свідомості має пройти декілька етапів у вихованні на індивідуальному, соціальному та космічному рівнях і досягнути на кожному з них певних результатів.

К. Вентцель у своїх роботах висловлював глибоке переконання у тому, що першоосновою космічного виховання є виховання індивідуальне. І тому, якщо ми хочемо говорити про можливість формування свідомості дитини, яка мислить у вселенських масштабах, варто розпочати з найменшого – усвідомлення дитиною свого єства. У цьому контексті вченим визначено ряд завдань, які має реалізувати вчитель. Для К. Вентцеля характерним було сприйняття дитини як повноцінної особистості, у свідомості якої протікає безліч психічних процесів. Тому він висловлював думку, що для того, щоб осягнути більш широке, спершу необхідно вивчити самого себе, своє „Я", свої потреби, інтереси, цінності, власне життя і його сенс, осягнути свої дії, почуття, думки. З вищесказаного слідує, що „…вищим завданням індивідуального виховання є найбільш повний і широкий розвиток у вихованця особистої самосвідомості" [6, с. 93]. Наступне завдання, яке поставало перед вихователем, К. Вентцель бачив у тому, щоб допомогти дитині відчути взаємозв'язок і нерозривність усіх психічних процесів, що проходять у ній, сформувати у неї усвідомлення того, що вона „…складає одну цілісну єдність, такою ж єдністю є її життя, яке розглядається як ряд послідовних моментів" [6, с. 94]. Беззаперечно, у концепції К. Вентцеля як представника вільного виховання знайшли своє відображення деякі елементи педагогіки свободи, зокрема, визначаючи третє завдання, вчений наголосив на необхідності кожної дитини стати вільною творчою особистістю. Таким

чином, узагальнюючи структуру першого елемента ієрархічної системи, можна зробити висновки, що у процесі індивідуального виховання дитина має осягнути своє особисте „Я”, дійти усвідомлення взаємозв’язку усіх процесів, що відбуваються у її житті, і стати вільною творчою індивідуальністю. Якщо у процесі індивідуального виховання вдалося виконати усі поставлені завдання, виховний процес підіймається на вищий щабель і переходить на етап виховання соціального.

За аналогією з індивідуальним вихованням К. Вентцель розкрив основні завдання соціального виховання. Зокрема, першочерговим завданням учений бачив необхідність розвинути у дитині почуття соціальної самосвідомості. Він прагнув сформувати у дитини усвідомлення того, що вона є частиною певного нерозривного цілого – соціуму, що вона – складовий елемент певного соціального характеру, психології, культури, ментальності. Наступним кроком К. Вентцель визначив формування в індивідуума усвідомлення своєї єдності з соціальною групою, яка все більше розширюється за своїми розмірами і піднімається у своєму розвитку до більш високих форм. Цим самим педагог прагнув виховати в особистості, що підростає усвідомлення того, що її поведінка, прояви її волі так чи інакше знаходять своє відображення у характері суспільства. Педагог був переконаний, що в основі соціального виховання лежить природна єдність життя певної людської особистості із суспільством, що її оточує, і тому вважав за необхідне в результаті соціального виховання злитися в одне гармонійне ціле з суспільством, частиною якого є людина, сприяючи в найбільш повній мірі перетворенню його у вільне творче суспільство. У кінцевому результаті ця соціальна група має стати усім людством. Реалізація саме цього завдання, на думку педагога, давала б змогу особистості досягнути останнього, найвищого щабля ієрархічної послідовності – космічного виховання.

Апогеєм формування космічної свідомості є, звісно, виконання завдань, поставлених у межах космічної педагогіки. Як і у попередніх структурних

елементах (індивідуальне, соціальне виховання), завдання космічного виховання полягає, перш за все, у тому, щоб розвинути в дитині космічну самосвідомість, тобто сприяти усвідомленню нею самої себе як невід'ємної частини Космосу. З огляду на це педагог вважав, що мета космічного виховання полягає у тому, щоб „…привести вихованця до усвідомлення спільності свого життя з життям космічним, до усвідомлення того, що він з усім Космосом становить одне єдине, нерозривне ціле, яке розвивається в певному напрямі, і що він, хоче цього чи ні, так чи інакше бере ту чи іншу участь у цьому процесі розвитку космічного життя" [6, с. 94]. Педагог вважав Космос „всеохоплюючим", таким, який складається з кожної індивідуальної людини і перебуває з нею в безперервній взаємодії, тому не може не відображати в людині свого образу. Людина ж, у свою чергу, всім своїм корінням глибоко вросла в Космос, і чим чіткіше вона усвідомлює це, тим „більш плідний характер має її спілкування з Космосом" [4, с. 16].

Таким чином, підсумовуючи сказане вище, можна визначити, що основою космічного виховання педагог бачив встановлення природної єдності життя певної особистості з життям соціальним, і в кінцевому результаті життям усього безмежного Космосу. К. Вентцель був переконаний, що зробити, щоб ця нерозривна єдність стала свідомою в найбільш повній мірі, – це найвище завдання виховання в усіх трьох зазначених випадках.

Отже, за твердженням вченого, сформувати у вихованця усвідомлення єдності особистого життя самого по собі, свого життя з життям суспільства, складовою частиною якого він є, і свого життя та соціального життя тієї суспільної групи, до якої він належить, з життям всього Космосу – означає зробити для нього можливим „…поставити собі за мету підвищити, розширити і поглибити всі ці три види єдності як цілком свідому мету, зробити дитину здатною до самовиховання у всіх трьох зазначених напрямах" [6, с. 94]. Виховання з моменту досягнення вихованцем

усвідомлення своєї цілісності та єдності у всіх трьох сферах породжує, на думку К. Вентцеля, процес творчого самовиховання.

Аналіз ієрархічної будови космічного виховання дає підстави для висновків, що в її основі лежать три ідеї – ідея особистості, ідея суспільства, ідея Космосу. Вчений був переконаний, що вихованець повинен, у першу чергу, дорости до усвідомлення того, що він є творчою особистістю, другий етап – що він є членом певного творчого суспільства, яке охоплює все людство, і що він разом з людським суспільством складає частину творчого Космосу. Цінність представленого К. Вентцем учення, яке відображає суть космічної педагогіки, полягає у тому, що воно розроблене у взаємопогодженні та взаємообумовленості між індивідуальним та соціальним і не суперечить індивідуальній та соціальній педагогіці, а навпаки, формується у тісному нерозривному взаємозв'язку з ними.

Однак, варто визнати, що космічна педагогіка – досить складний елемент виховного процесу, адже Космос, особливо того часу, був непізнаним і так само, як сьогодні, фактично неосяжним. Тому виникає логічне питання: як сформувати у дитини усвідомлення своєї єдності із тим, чого вона не пізнала і про що не має остаточного уявлення? З приводу цього К. Вентцель висловив ряд думок. У першу чергу, цінною ідеєю є спорідненість Природи і Космосу, їх коеволюції. Вчений у своїх роботах висловлював переконання у тому, що „Космос – та ж Природа, тільки взята в усій її цілісності" [7, с. 69]. Тому, прагнучи розвинути та сформувати у вихованців не лише ідею Космосу, а й відчуття, прагнення до нього, волю до злиття з ним в одне ціле, К. Вентцель закликав вихователів іти, відштовхуючись від природи. Він був переконаний, що процес взаємодії людини із навколишнім середовищем сприяє як розвитку відчуття Природи, так і відчуття Космосу. Вчений вважав корисними у цьому сенсі прогулянки, подорожі до лісу, у човні та ін. У такий спосіб, на його думку, відбувається спілкування людини з Космосом.

Іншим чинником, який сприяє розвитку почуття та ідеї Природи і Космосу, на думку К. Вентцеля, є поезія та заняття природничими науками, вплив яких збільшується зі збільшенням потужності їх експериментального характеру, тобто вони базуються на безпосередньому спостереженні та експерименті. Крім споглядання за природою, її явищами, особливо важливе значення, на думку педагога, має спостереження за рухом зірок, Сонця, Місяця, оскільки у такий спосіб відбувається знайомство з Космосом, з його складовими елементами.

Важливим елементом космічного виховання, на думку К. Вентцеля, є формування у вихованця космічної інтуїції. Суть цього явища вчений бачив у тому, щоб всеціло осягнути Космос, щоб відчути себе його частиною, єдиним цілим. У контексті цього педагог вважав, що не потрібно зосереджуватися на певних його складових частинах, окремих гранях, „…потрібно зосередитися відразу і одночасно на всіх аспектах життя Космосу, які нам відкриваються" [4, с. 18]. Такий цілісний підхід, охоплення свідомістю усього Космосу як одного цілого, осмислення і відчуття відразу всіх аспектів його життя, всіх його складових, педагог назвав космічною інтуїцією. Незважаючи на глибоке переконання К. Вентцеля у тому, що останньою володіє лише невелика частина людей, він вірив, що у майбутньому всі люди оволодіють нею. Саме тому педагог закликав учити дитину „відчувати" Космос і тим самим розвивати у ній космічну інтуїцію.

К. Вентцель кожну людину сприймав як вільну творчу особистість, ареною творчості для якої є вона сама, людство і Космос. Кожен, на його думку, може і повинен, використовуючи всі сили, якими він володіє, сприяти тому, щоб стати більш досконалою особистістю й у процесі цього удосконалити навколишній світ. Педагог був упевнений, що наше „Я" володіє свідомістю, яка може стати вільною і творчою та „отримати своє вираження у вільному творчому мисленні, у вільній творчій любові й у вільній творчій вольовій діяльності" [4, с. 20].

Діяльність людини-творця К. Вентцель вважав не тільки діяльністю, спрямованою на створення із самих себе більш досконалої і вільної творчої особистості, але й створенням більш справедливого творчого суспільства, в якому немає класових і національних суперечностей, створенням нового світу, нового Всесвіту, словом, ця діяльність є одним із великих актів створення справедливого суспільства [8].

Кінцевим етапом розробки космічної педагогіки К. Вентцелем стало завершення 1937 році рукопису „Лучи света на пути творчества" (Додаток). Незважаючи на широке коло проблемних питань, розглянутих педагогом у цій праці, на нашу думку, цінним надбанням є розроблені та запропоновані вченим правила, дотримання яких дасть змогу індивіду досягнути цілісності, єдності та гармонії між Людством та Космосом [9].

Узагальнюючи, варто визнати, що, працюючи над розробкою основних засад космічної педагогіки, К. Вентцель поклав в її основу дух всеєдності. Педагог був упевнений у тому, що потрібно поглиблювати в собі та в інших „синівські почуття" щодо людства, природи і Космосу, адже будь-яка людина може й повинна дорости до усвідомлення того, що вона не лише є сином своїх батьків. Суть учення К. Вентцеля у сфері космічної педагогіки відображає особистість, яка, піднімаючись у своєму розвитку на рівень космічної свідомості, не перестаючи бути індивідуальністю, вільною, незалежною, самобутньою особистістю, стає свідомим виразником і втіленням творчого людства і Космосу. Викликає захоплення та оптимізм глибока віра в людські можливості, що пронизують усі міркування педагога, на яких ґрунтується космічне виховання.

Таким чином, здійснений нами аналіз рукописних праць К. Вентцеля „Религия творческой жизни", „О проблеме космического воспитания", „Заметки о космическом воспитании", „Лучи света на пути творчества" та інших матеріалів, у яких знайшли своє відображення основні засади космічної педагогіки, дає змогу говорити про те, що запропонована К. Вентцелем концепція космічної педагогіки заслуговує на увагу. Ще

задовго до практичного освоєння людиною Космосу вченому вдалося сформулювати мету, завдання та цілі космічного виховання, визначити основні етапи, ієрархічну послідовність становлення космічної свідомості дитини, що дозволяють пройти шлях від „непевного розуміння своєї єдності зі світом до інтелектуального усвідомлення спільності і взаємозалежності всього, що існує у Всесвіті", до визнання цієї єдності „фундаментом, на якому має будуватися робота як у сфері пізнання, так і в напрямі моральної діяльності людини" [5, с. 49].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горячкина Е. Читая партитуру Космоса / Е. Горячкина // Наука и религия. – 1993. – № 12. – С. 4–7.
2. Корнетов Г. Б. Космическая педагогика Константина Вентцеля / Г. Б. Корнетов, М. В. Богуславский // Свободное воспитание : пед. альманах. – 1993. – Вып. 2. – С. 14–19.
3. Циолковский К. Э. Человек и Космос : статьи разных лет / К. Э. Циолковский // Человек. 1991. – № 6. – С. 77–78.
4. НА РАО. – Ф. 23, Д. 16 1. Личное – дневник 1930–1937. 2. Мысли, заметки, дневник 1930–1938., 1930–1938 гг, 58 л.
5. НА РАО. – Ф. 23, Д. 27. Черновые записки по вопросам: а) смысл жизни; б) нравственная любовь, 1898 г., 57 л.
6. НА РАО. – Ф. 23, Д. 30. Рукописи: 1) основные задачи „семейной школы"; 2) „домашнее воспитание детей"; 3) лекции К. Н. Вентцеля по вопросу о религиозном воспитании"; 4) „проблема космического воспитания"; 5) обращение к родителям, воспитателям об изучении душевной жизни детей.
7. НА РАО. – Ф. 23, Д. 46. Рукопись: „Какой союз нужен в настоящее время" / по поводу воззвания и устава / Московского Союза разума и совести, 1921г., 70 л.
8. НА РАО. – Ф. 23, Д. 60. Рукопись / напечатанная на машинке / „Творческое жизнепонимание в его христианству и толстовству", 1926 г., 338 л.

9. НА РАО. – Ф. 23, Д. 65. Рукопись: „Лучи света на пути творчества”, 1937 г., 29 л.

ДОДАТОК

Лучи света на пути творчества [9]

1. Преобразуй одолевающую тебя „жажду власти” над другими людьми в той или другой форме, явной или скрытой, в жажду освобождения как других людей, так и самого себя от всякой внешней власти, от цепей всякого видимого и невидимого рабства. Существует естественный путь, на котором при помощи творческой работы над самой личностью достигает преобразования живущей в ней „воли к власти” в „волю к освобождению” таящихся в других людях и в ней самой творческих сил от всякого внешнего или внутреннего гнета, чтобы она могла свободно проявиться в творческой работе возможно более широкой, интенсивной, глубокой и имеющей наиболее возвышенный характер. Власть над самим собою должна сменить власть над другими.

2. Преобразуй живущую в тебе жажду жизни в качестве отдельного обособленного существа, противостоящего другим существам, в жажду жизни в качестве существа, составляющего одно целое с Человечеством и Космосом, одним словом, жажда сохранения и роста своей личной индивидуальной жизни должна личностью путем творческой работы над самою собою быть преобразована в жажду сохранения и роста жизни Человечества, включающих в себя, как необходимый составной элемент и жизнь твою, только кажущуюся тебе отдельной от жизни Космоса и Человечества, а на самом деле тесно и неразрывно соединенной и с той и с другой.

3. Преобразуй живущее в тебе желание личного, обособленного, индивидуального счастья в желание такого счастья, которое может быть разделено тобою с Космосом и Человечеством, которое ведет к увеличению счастья в Космосе и Человечестве. Тот, кто хочет вступить на путь свободы и

творчества должен преодолеть в себе тенденцию к отдельности, обособленности и противоположения в той мере, в какой та стоит в антагонизме с тенденцией к цельности, единству и гармонии с некоторым все более расширяющемся по своим размерам целым, в конечном пределе достигающем размеров Человечества и даже Космоса. Целостность, единство и гармония – вот что должно направлять тебя в твоей жизни и деятельности, вот та путеводная звезда, которая должна руководить тобою.

4. Но, преодолев в себе „волю к власти" и преобразовав ее в „волю к освобождению и творчеству", работая также энергично и даже более энергично, чем как работают те, побуждением к деятельности которых служит „воля к власти", честолюбие, корыстолюбие и другие стимулы аналогичного рода.

Но преобразовав в себе жажду жизни в качестве обособленного существа, противостоящего всем другим, в жажду жизни в качестве существа, составляющего с другими все в более расширяющихся размерах одно гармоническое целое, уважай жизнь не менее, но более, чем те, которые уважают ее, имея в виду только самих себя. Будь счастлив и даже в большей мере, сливаясь с Космосом и Человечеством в одно гармоническое целое, чем счастливы те, которые живут исключительно для личного счастья. Найди в своем сердце начала зла и вырви его. Оно заключается в живущем в тебе стремлении подчинить присущую твоему сознанию тенденцию к единству, цельности и гармонии, все углубляющимся и расширяющимся и поднимающимся на все большую и большую высоту противоположной тенденции, также присущей твоему сознанию, к единичности, обособленности и противоположению. Должно иметь место как раз обратное: тенденция к единичности, обособленности и противоположению должна быть подчинена тенденции к единству, цельности и гармонии. Только тогда эта тенденция вместо зла станет добром. Тот, кто хочет вступить на путь освобождения и творчества, должен исторгнуть из своей души начало зла. Может быть, это испытание принесет тебе страдание, но ты

должен выдержать его и направить всю свою энергию на преодоление живущей в тебе тенденции к единости, обособленности и противоположению, поскольку эта тенденция идет в разрез с тенденцией к цельности, единству и гармонии. Живи в гармонии с Целостностью всех вещей и всех существ, с Целостностью Творческого Космоса и служащего его выражением на Земле Творческого Человечества. Постарайся охватить эту Целостность.

Существования в ее беспредельном прошлом, в ее настоящем и в ее столь же беспредельном будущем. И когда твое сознание утвердится на этих мыслях, то из твоей души навсегда и бесповоротно исчезнут всякие даже самые слабые начатки зла.

5. Убей в себе чувство отдельности и обособленности от Творческого Космоса и Творческого Человечества. Но вместе с тем это нисколько не обозначает, что ты должен лишится самобытности, самостоятельности и оригинальности, перестать быть своеобразною личностью, опираться в своей творческой деятельности и жизни в возможно больших размерах на самого себя, на свои силы на свою мысль, чувство и волю, вообще на свое собственное свободное творческое сознание. Слияние с Космосом и Человечеством только расширяет наше истинное „Я” и поднимает его большую высоту и насколько не мешает личности всегда оставаться самой собой.

6. Желай не столько накопления всякого рода ощущений и впечатлений, сколько того, что содействует установлению цельности, единства и гармонии между тобою и Космосом, между тобою и Человечеством и ведет к установлению цельности, единства и гармонии внутри тебя самого, внутри твоего собственного сознания, твоего мышления, твоих чувствований, целей твоей жизни и твоей волевой деятельности. Но, вместе с тем, не пренебрегай и теми ощущениями и впечатлениями, которые ты получаешь от внешнего мира, потому что они помогут тебе наиболее

быстрым путем прийти к самопознанию, что имеет особо важное значение для того, кто стремится твердою ногою стать на путь творчества.

7. Стремись постоянно не столько к личному росту, сколько к расширению и углублению и к поднятию на все большую высоту той цельности, гармонии и единства, которые тебе удалось достигнуть с Космосом и Человечеством и внутри самого себя, стараясь в этом отношении превзойти самого себя. Только тогда, когда рост твой будет вызываться твоим стремлением к слиянию с Целостностью всех вещей и всех существ и в особенности стремлением к слиянию с Человечеством, Только тогда он станет не вымученным и искусственным, а естественным и самопроизвольным и приобретет наиболее чистый и возвышенный характер.

8. Желай только достигнуть все расширяющейся и углубляющейся и поднимающейся на все большую высоту гармонии внутри самого себя, внутри твоего собственного сознания, а также цельности, единства и гармонии внутри Космоса и Человечества. Тот свет, который светит человеку, идущему по пути Творчества, внутри тебя и одновременно он и вне тебя, внутри Творческого Космоса и Творческого Человечества, и если ты не способен открыть его внутри себя, то едва ли ты откроешь его вне себя. И там и тут он может быть открыт только одновременно. Это необъятный и самый широкий, глубокий и высокий свет, какой мы только можем себе представить. Он будет озарять тебя все больше и больше по мере того, как твое высшее творческое „Я” все шире, полнее и глубже будет выявляться в творческой работе сознания цельности, единства и гармонии и сливаться в этой своей работе с творческой деятельностью Космоса и Человечества, каждый раз оставляя позади себя все низшее „Я”. Но какой бы ступени в своем прогрессивном развитии ты не достиг, перед тобой будут открываться ступени, ведущие на новую высоту, и ты, вместе с Творческим Космосом и Творческим Человечеством будешь подниматься все выше и выше. И этому движению вверх не будет конца.

9. Не желай никакой власти над всем, что находится вне тебя, кроме власти освобождения дремлющих в нем творческих сил для возможно более широкого выявления их в творческой работе. Всякая власть открывает поле для самой широчайшей свободы, какая только возможна в Космосе и Человечестве.

10. Желай горячо мира, который всегда связан с состоянием цельности, единства и гармонии. Желай мира внутри себя, в своей душевной жизни, желай мира в Жизни Космоса и желай мира среди Человечества в его социальной жизни и помни, что полный душевный мир может быть достигнут только тогда, когда будет достигнуто состояние полного и совершенного мира среди Человечества.

11. Желай обладания теми благами жизни, которые ведут к расширению, углублению и возвышению творческой деятельности, как твоей собственной, так и среди Космоса и среди Человечества. Только обладание этими благами совместимо с чистотой, возвышенностью, благородством и святостью души.

12. Для каждой индивидуальной личности существует свой путь, который ведет ее на высоты творческой жизни, наиболее соответствующие ее индивидуальным особенностям и природе, и не может и не должен быть навязан ей извне. Каждый человек сам для себя есть путь, истина и жизнь. Но это не означает нисколько, что он должен искать путь истинной жизни изолированно от других людей. Наоборот, чем в большей степени он использует опыт Творческого Человечества в его целом, тем будет лучше для него. Но, ища путь, надо все время всею своею душою, всем своим сердцем преклонятся перед тою высшею целью, перед тем наивысшим идеалом, который мерцает в нашем сознании. И эта высшая цель будет тогда становится для нас все яснее и отчетливее, будет принимать все более конкретные и выразительные формы, неумолимо требующие своего воплощения в реальную жизнь. И чем ярче она будет предноситься перед

нашим сознанием, тем более мы можем быть уверенны в том, что путь выбран нами правильно.

13. Идущему по пути все более расширяющегося и углубляющегося творчества придется переживать постоянное чередование двух фаз. Состояние более или менее полной гармонии внутренней душевной жизни, ее цельности и единства будет всегда следовать за состоянием борьбы, антагонизма и дисгармонии составляющих ее элементов. Это неизбежно. Всякое расширение, углубление и поднятие на большую высоту душевной жизни всегда связано с присоединением новых элементов, которые будут нарушать достигнутые раньше цельность, единство и гармонию и таким образом будут вносить в душевную жизнь разлад, борьбу и дисгармонию, но творческим усилием идущий по пути творчества будет в конце концов преодолевать эти разлад, борьбу и дисгармонию и устанавливать новые цельность, гармонию и единство, только более широкие, более глубокие и более высокого типа. И так до тех пор, пока не будет установлена Высочайшая Гармония, Цельность и Единство, пока душа не достигнет предела своего развития, если только вообще можно считать возможным предел для развития души. И те же две фазы в своем развитии переживают и Космос и Человечество, переходя к все более широким, глубоким и находящимся на более высокой плоскости цельности, единства и гармонии, пока, наконец, Космосом и Человечеством не будут достигнуты Высочайшие Мировая Гармония, Мировая Цельность и Единство Мировой Жизни и Высочайшая Гармония, Цельность и Единство среди Человечества, если только и здесь можно считать возможным предел для развития Космоса и Человечества.

14. Для того, чтобы подвигаться наиболее быстро и успешно на пути расширения, углубления и поднятия на все большою и большую высоту гармонии, цельности и единства в своей душевной жизни, при переживании указанных выше двух фаз, индивидуальная личность должна опираться прежде всего и больше всего на свое высшее „Я”, на свое свободное

творческое сознание, голос которого особенно отчетливо бывает слышен в душе в те периоды, когда она переживает состояние относительной цельности, гармонии и единства. К этому голосу ты и должен прислушиваться и подчинятся его велениям составляет существенную необходимость в те периоды, когда тебе приходиться переживать в своей внутренней жизни тяжелую борьбу, разлад и дисгармонию между отдельными элементами и сторонами твоей душевной жизни или когда приходиться принимать то или другое участие в той борьбе, антагонизме и дисгармонии которые царят среди Человечества между различными его классами, партиями и сознательными группировками вообще.

15. В той борьбе, которая происходит внутри тебя, а также, если тебе приходиться принимать участие во внешней борьбе, той борьбе, которая происходит среди Человечества, пусть главным действующим лицом будет твое высшее „Я", твое свободное творческое сознание, а не твое „обыденное Я", которое в большинстве случаев опирается на сознание, опутанное „цепями невидимого рабства" всякого рода. Если ты в пылу борьбы позабудешь про свое высшее „Я", перестанешь слышать те приказания, которые оно дает тебе, ты не сделаешь ни одного верного шага, ты собьешься с пути творчества и отклонишься в сторону битвы за достижение цельности, единства и гармонии будет проиграна и тебе придется потом употреблять громадные усилия чтобы подняться опять на ту высоту, на которой ты стоял.

16. Твое высшее „Я" есть твое истинное и настоящее „Я". Твое „обычное Я", которое ты, подвергаясь иллюзиями, считаешь за свое подлинное „Я", подвержено заблуждениям. Твое же высшее „Я", твое свободное творческое сознание неизменно право: то, что оно говорит, есть незыблемая истина. Если только хоть раз ты осознаешь его в себе и не будешь ему мешать в его творческой работе, оно будет все более и более укрепляться в тебе, пока твое „обычное Я" не станет тяжественным с ним и не сольется воедино.

17. Старайся поднять и почувствовать смысл и существенное содержание того процесса жизни, который происходит в тебе, а также и во всем Творческом Космосе и Творческом Человечестве, часть которых ты составляешь. Этот процесс жизни не представляет собой нечто хаотическое, дисгармоничное и лишенное смысла, как это может показаться с первого взгляда. Напротив того, это во всех трех случаях творческий процесс, полный самого глубокого смысла и самого высокого содержания. Насколько допускает нам развитие нашего сознания понять смысл и содержание процесса жизни, смысл этого процесса заключается во все более расширяющейся, углубляющейся и поднимающейся на все большую высоту гармонии, целостности и единства жизни как в отдельный индивидуальной творческой личности, так и во всем Творческом Космосе и Творческом Человечестве, гармонии, цельности и единства, связанных с все большим повышением сознания в степени и расширением его, как в познавательном отношении, так и в отношении чувства и воли.

18. Чем более мы проникаемся подобным пониманием смысла и существенного содержания жизни, как своей собственной, так и творческой жизни Космоса и Человечества, тем более мы становимся способными стоять прямо и твердо, как скала, среди шума и в пучине той битвы, которая идет внутри нас, в Творческом Космосе и Творческом Человечестве, повинуясь своему высшему „Я", своему свободному творческому сознанию, которое все более и более овладевает нашей душевной жизнью.

19. Наблюдай сосредоточенно всю жизнь, которая окружает тебя, научись заглядывать с пониманием в душевную жизнь людей, составляющих Человечество и прежде всего углубись как можно глубже в глубочайшие глубины своей собственной душевной жизни, потому что только через твою собственную душевную жизнь, непосредственно переживаемую тобой, придет тот единственный свет, который ярко осветит тебе твою жизнь и сделает ее ясной для твоего взгляда. По мере же того как ты будешь наблюдать вечно меняющуюся и движущуюся жизнь Космоса и

Человечества и стараясь как можно глубже охватить своим пониманием ее существенное содержание, постепенно ты будешь получать возможность прочитать и все более широко охватывающее слово жизни и все глубже проникающее в сокровенный и высший смысл ее.

20. Достигая как можно большего знания и понимания в этом отношении, ты будешь становится и все более и более способным проявлять это свое знание в творческом деле среди Человечества и Космоса. И одним из творческих дел явится передача этого знания к понимания другим людям, способность к каковой передаче или способность речи вместе с ростом знания в тебе будет все больше и больше расти.

21. Параллельно с эти ты будешь все больше и больше овладевать как своими внешними чувствами, так и развивающейся одновременно с ними способностью вчувствования в процессы жизни, происходящие в вещах и существах, находящихся вне тебя, и пользоваться ими и этою способностью для установления все более расширяющейся и поднимающейся на все большую высоту гармонии в твоей внутренний жизни, в Жизни Космоса и Жизни Человечества, и все легче будет тебе становится побеждать желания, рождаемые внешними чувствами и твоей телесной организацией, поскольку она противоречит делу творчества, и сознание твое все более будет освобождать от „цепей невидимого рабства”.

22. Развитие твоих внешних чувств, способности вчувствования во внешние процессы жизни твоего мышления дает тебе возможность изучать все глубже и глубже Космос и Человечество и узнавать те законы, которые управляют происходящими в них жизненными процессами. А знакомство с творческими достижениями свободных творческих личностей, живших прежде тебя и живущих одновременно с тобой, еще более приблизить тебя к пониманию сокровенных тайн Жизни.

23. Идя по этому, здесь начертанному, пути творчества Цельности, Единства и Гармонии внутри себя, в своей собственной душевной жизни и вне себя в Творческом Космосе и Творческом Человечестве, сливаясь и

объединяясь все полнее с Космосом и Человечеством в одно гармоническое целое, ты придешь наконец к тому, чтобы сделать больше, чем Человеком. Вся твоя жизнь приобретает Космический и Всечеловеческий характер, а сознание твое станет единым с сознанием объединенного в одно гармоническое целое Человечества и в Конечном пределе сознанием Космоса, осуществившего в своих недрах полную и совершенную Цельность, Единство и Гармонию. И это все совершится в пределах на одной человеческой жизни, а беспредельного ряда их, которые будет переживать твое высшее „Я", вечное и бессмертное, переходя от одного воплощения к другому, тому что те задачи, которые стоят перед ним и которые оно ставит себе и по природе своей не может не ставить, не могут быть осуществлены в рамках и границах данной единичной жизни.

24. В общем, тому, кто хочет успешно идти по пути творчества и освобождения от „цепей невидимого рабства", не свертывая в сторону от простирающейся перед ним дороги и не будучи вынужденным иногда двигаться и отступать назад, можно сказать только одно:

1) Держись крепко за свое Высшее „Я", вечное и бессмертное.

2) Слушай только голос твоего свободного творческого сознания.

3) Устремляй свои духовные взоры на самое идеальное, на самое возвышенное, что ты только можешь представить себе, на то, что еще невидимо телесным очам, на то, что еще не имеет бытия и формы, но с необходимостью должно осуществится и наконец осуществится в грядущем во всей своей дивной красоте, во всем своем великолепии, во всей своей истине и правде.

Пусть воодушевляет тебя эта вера и пусть в минуты страданий, отчаяния и тяжких испытаний, которые порою приносит нам жизнь в настоящее время, она дает мир и покой твоей мятущейся и измученной душе!

Гончар І.Г.

Ієрархічна послідовність формування особистості в космічній педагогіці К. Вентцеля

У статті цілісно висвітлено основні характеристики концепції космічної педагогіки, запропонованої К. Вентцелем. Представлено тлумачення поняття Космос, розкрито його зміст та місце людини у Всесвіті. З'ясовано головне завдання, мета та цілі, які вчений поклав в основу теорії космічного виховання. Схарактерезовано основні етапи, ієрархічну послідовність становлення космічної свідомості дитини. На ґрунті узагальнення творчої спадщини К. Вентцеля визначено ключові ідеї, які складають основу космічної педагогіки.

Ключові слова:К. Вентцель, космічна педагогіка, виховання, свідомість, інтуїція, природа, гармонія, єдність, цілісність,свобода.

Гончар И.Г.

Иерархическая последовательность формирования личности в космической педагогике К. Вентцеля

Аннотация. В статье целостно освещены основные характеристики концепции космической педагогики, предложенной К. Вентцелем. Представлено толкование понятия Космос, раскрыто его содержание и место человека во Вселенной. Выяснена главная задача и цели,что легли в основу теории космического воспитания. На почве обобщения творческого наследия К. Вентцеля определены ключевые идеи, которые составляют основу космической педагогики.

Ключевые слова: К. Вентцель, космическая педагогика, воспитание, сознание, интуиция, природа, гармония, единство, целостность, свобода.

Gonchar I.G.

Hierarchical sequence of personality formation in cosmic pedagogy of K. Ventzelya.

Annotation. The article holistic highlights main characteristics a concept of space pedagogy proposed by K. Ventsel. Presented interpretation of the term Kosmos, reveals its contents, and place of man in the Universe. It was found the main task goal and objectives which the scientist based his theory of space education. On the basis generalization the creative heritage of K. Ventsel defines the key ideas that form the basis of the space of pedagogy.

Keywords: K. Ventsel, space pedagogy, education, consciousness, intuition, nature, harmony, unity, integrity, freedom.